

пресознавства **І. Швець** у спільній доповіді про науково-довідкове видання «Леся Українка на сторінках українських газет 1921–2021 років», розкрили можливості, які надає зазначена праця у науково-пошуковій роботі з дослідження життя і творчості Лесі Українки, охарактеризували структуру та інформаційне наповнення посібника.

Завідвачка відділу формування і використання газетних фондів НБУВ **Н. Носкіна** і науковий співробітник відділу пресознавства НБУВ, кандидат історичних наук **С. Дригайло** у доповіді «Газета "Україна" як джерело вивчення суспільно-політичного і культурного життя Української Народної Республіки (січень–лютий 1919 р.)» розглянули контент газети «Україна», визначили його місце як інформаційного джерела, котре висвітлювало суспільно-політичне, економічно-господарське, наукове, культурне життя Української Народної Республіки (УНР) на початку 1919 р.

Завершилося секційне засідання виступом завідувачки відділу пресознавства НБУВ **О. Вакульчук**. Вона доповіла про перспективні напрями роботи відділу пресознавства у царині історичних і бібліографічних досліджень української преси, охарактеризувала електронні та друковані бібліотечно-інформаційні ресурси газетної періодики, які планується створити фахівцями відділу впродовж 2025–2027 рр.

Доповіді супроводжувалися дискусіями, активним обговоренням актуальних питань пресознавства.

Ольга Вакульчук,
завідувачка відділу пресознавства,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
докторка історичних наук

Українське книговидання XVI–XIX ст. в європейському контексті: 450 років сталої традиції «духовні зерна по світу розсівати»

9 жовтня 2024 р. в рамках Міжнародної наукової конференції «Бібліотека. Наука. Комунікація. Інтеграція у міжнародний бібліотечний простір» у читальній залі відділу стародруків та рідкісних видань Інституту книгознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі ІК НБУВ) відбулося засідання секції «Українське книговидання XVI–XIX ст. в європейському контексті: 450 років сталої традиції "духовні зерна по світу розсівати"». Захід був приурочений до 450-річчя запровадження книгодрукування на українських землях і публікації двох львівських видань друку Івана Федоровича, що побачили світ у 1574 р., – Апостола та Букваря.

До роботи секції в очному й онлайн форматах в якості доповідачів і слухачів долучилися представники українських і зарубіжних бібліотек, музеїв, освітніх

закладів та інших установ. Серед них фахівці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, Національної історичної бібліотеки України, Наукової бібліотеки імені М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Національної бібліотеки України для дітей, Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського, Наукової бібліотеки Українського державного університету імені М. Драгоманова, Вінницької обласної наукової бібліотеки імені В. Отамановського, Музею книги і друкарства України, Рівненського обласного краєзнавчого музею, Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського, Університету «Вища школа економіки» та ін. Зарубіжні колеги представляли Інститут литовської літератури, фольклору та литовської мови (Вільнюс), Національний інститут імені Оссолінських (Вроцлав), Інститут досліджень Південно-Східної Європи Румунської академії (Бухарест). До роботи секції долучилися фахівці з України, Литви, Польщі, Угорщини, Болгарії, Румунії, Великої Британії – як іноземні, так і українські науковці, що представляють Україну за кордоном. Найактивнішу участь у заході взяли співробітники відділу стародруків та рідкісних видань ІК НБУВ. Загалом, було виголошено 21 доповідь, із них 8 – онлайн.

Розпочала засідання секції завідувачка відділу стародруків та рідкісних видань ІК НБУВ, кандидатка історичних наук, старша наукова співробітниця **Н. Бондар** з привітання учасникам і виступу «Видавничий проєкт Івана Федорова і Петра Мстиславця в контексті європейського книгодрукування». Вона зупинилася на історії становлення книговидавання та його розвитку в XVI ст., проаналізувала феномен видавничої діяльності І. Федорова і П. Мстиславця на тлі запровадження та розвитку європейського книговидавання, окреслила його провідні центри й друкарні, окремо наголосила на розвитку кириличного друкарства.

У режимі відеоконференції до роботи секції приєдналася провідна наукова співробітниця Центру з вивчення писемної спадщини Інституту литовської мови, докторка гуманітарних наук **Н. Морозова**, яка представила огляд семи примірників українських видань Івана Федорова у бібліотеках Вільнюса, охарактеризувала їх особливості й історію побутування.

Кустош відділу стародруків Національного інституту ім. Оссолінських, кандидатка філологічних наук **О. Ткачук** у контексті вивчення доробку друкаря Івана Федоровича порушила актуальну тему ідентифікації української книжкової спадщини. За матеріалами каталогів і книгознавчих публікацій XVII ст. вона проаналізувала, як західноєвропейські книгознавці, історики визначали культурну та мовну приналежність Острозької Біблії і на яких підставах обґрунтовували її визначення як «московської».

До висвітлення проблематики виявлення та каталогізації української книжкової спадщини за межами України долучився незалежний дослідник, доктор філософії **С. Волощенко**, котрий дослідив кириличні стародруки XVII–XVIII ст. богослужбового змісту з фондів двох бібліотек у Зеленій Гурі (Польща).

Головний науковий співробітник відділу давньої літератури Інституту литовської літератури та фольклору, хабілітований доктор гуманітарних наук, професор **С. Темчинас** у своєму виступі звернувся до давньої острозької спадщини. Він порівняв друковану та рукописну версії створеного в Острозі на

початку XVII ст. твору «Тестамент Василя, Царя Грецького». Окрім глибокого знання української рукописної та друкованої книжності, вчений продемонстрував і чудове володіння українською мовою.

Директорка ІК НБУВ, докторка історичних наук, професорка **Г. Ковальчук** порівняла найперші українські інструкції з опису стародруків, підготовлені у 1920–1930-х роках Сергієм Масловим у Києві та Іваном Огієнком у Варшаві, і зазначила, що обидві роботи й досі не втратили своєї наукової актуальності для сучасних бібліографів давніх книг.

У виступі провідної наукової співробітниці Науково-дослідного інституту українознавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка, докторки історичних наук **С. Кагамлик** було запропоновано огляд і періодизацію українських полемічних видань із урахуванням тогочасного європейського контексту.

Головна наукова співробітниця відділу педагогічного джерелознавства та біографістики Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського, докторка педагогічних наук, професорка **Т. Кочубей** висвітлила окремі аспекти розвитку українського книгодрукування у XVII ст., виникнення та поширення мережі друкарень, бібліотек у контексті європейських культурно-освітніх процесів.

У виступі старшої наукової співробітниці Інституту досліджень Південно-Східної Європи Румунської академії, кандидатки мистецтвознавства **А. Кондратюк** йшлося про проєкт дослідження стародруків, що демонструють зв'язок слов'янського світу з Близьким Сходом. Вона заакцентувала увагу присутніх на недостатньому стані розроблення проблематики емблематики та геральдики в контексті мистецтвознавчих і книгознавчих досліджень.

Актуальності тематики виявлення, каталогізації та дослідження барокової геральдичної поезії була присвячена доповідь старшої наукової співробітниці відділу стародруків та рідкісних видань ІК НБУВ, докторки історичних наук **О. Курганової**, яка презентувала учасникам засідання нову антологію геральдичної й епітафічної поезії «Гімни і трени» з перекладами В. Шевчука.

Науковий дослідник філологічного факультету Університету м. Дебрецена, доктор філології **Ш. Фйольдварі** поділився інформацією про книготоргівельну діяльність друкарні Почаївського Успенського монастиря у Габсбурзькій монархії та зафіксовані в тогочасних документах ціни на українські богослужбові видання у другій половині XVIII ст. Доповідь була виголошена українською мовою.

У виступі провідного наукового співробітника Рівненського обласного краєзнавчого музею **О. Булиги** йшлося про історію дослідження «Богогласника» 1790–1791 рр. друкарні Почаївського Успенського монастиря та актуальність пам'ятки до сьогодні.

Директорка Музею книги і друкарства України, кандидатка історичних наук **В. Бочковська** представила результати вивчення та переатрибуції примірника рідкісного ліонського видання латиномовного Нового Завіту 1545 р. з фонду Музею книги і друкарства України. Вона наголосила, що відомості про це видання ще не представлені у світовій бібліографії.

У виступі редакторки науково-дослідного відділу стародруків, цінних та рідкісних видань Національної історичної бібліотеки України **Н. Горської**

йшлося про особову бібліотеку Георгія Кониського. Дослідниця проаналізувала книги з його власницькими написами, представлені у збірці НБУ, які окреслили коло читання ієрарха та позначилися на його науковій спадщині.

Найбільша кількість матеріалів, представлених для обговорення на секції, стосувалася досліджень українських видань XVIII ст. До вивчення пам'яток цього часу активно долучилися фахівці відділу стародруків та рідкісних видань ІК НБУВ. Так, старша наукова співробітниця відділу, кандидатка філологічних наук **Н. Заболотна** детально охарактеризувала вплив видань Супрасльського Благовіщенського монастиря на діяльність Унівської монастирської друкарні, що втілювалося в численні унівські передруки супрасльських видань XVIII ст.

Виступ старшої наукової співробітниці відділу стародруків, кандидатки історичних наук **Ю. Рудакової** був присвячений львівському виданню 1748 р. твору Теодозія Рудницького-Лубенецького «*Vindictio genuini sensus ecclesiae catholico-ruthenae. De forma sacramenti eucharistiae*» як прикладу друкарської співпраці у львівському видавничому середовищі в середині XVIII ст. Дослідниця проаналізувала можливі причини друку богословської брошури одного з очільників уніатської церкви у друкарні єзуїтів.

Наукова співробітниця відділу, кандидатка філологічних наук **О. Максимчук** порушила актуальну у сучасних дослідженнях проблематику чудотворних Богородичних образів за рідкісним виданням «*Dar wdzięczności*» (Львів, 1764) з описом чудес, явлених перед образом Барської Богородиці.

Про три рідкісні видання Бердичівської кармелітанської друкарні, присвячені коронації ікони Бердичівської Богородиці, йшлося у виступі старшої наукової співробітниці відділу, кандидатки історичних наук **І. Ціборовської-Римарович**. Доповідачка зауважила, що до складу цих видань входила україномовна пісня «Взиває Тебе ціла Україна», надрукована латинським шрифтом.

Проблематика виступів учасників секції стосувалася й вивчення видань XIX–XX ст. У виступі молодшої наукової співробітниці відділу, кандидатки історичних наук **О. Петренко-Момотенко** йшлося про висвітлення навчально-освітньої діяльності Харківського університету та Харківського навчального округу на сторінках часопису «Український Журнал» 1824–1825 pp., 200-річчя від часу публікації якого відзначається цього року.

З перекладами Пантелеймона Куліша творів Вільяма Шекспіра українською мовою за примірниками цих рідкісних видань у фонді НБУВ ознайомила присутніх молодша наукова співробітниця **А. Бондарчук**.

Завідувачка відділу рідкісних та цінних видань Національної бібліотеки України для дітей **Н. Турчин** представила електронний довідник «Творці української дитячої книжки у фонді відділу рідкісних та цінних видань Національної бібліотеки України для дітей».

Загалом, під час роботи секції було висвітлено широке коло питань із історії давньої книги та книговидання, вивчення діяльності українських друкарень, історії та складу стародрукованих пам'яток. Виступи стосувалися як давніх стародрукованих пам'яток, так і рідкісних видань XIX–XX ст., методики опису стародруків, сучасних публікацій, пов'язаних із дослідженням стародрукованої спадщини.

У збірнику матеріалів конференції також опубліковано тексти інших учасників секції, присвячені стародрукованій книжковій спадщині. У розвідці директора

Міжнародного інституту афонської спадщини, запрошеного наукового співробітника Ексетерського університету (Великобританія), кандидата історичних наук, доктора теології **С. Шумила** і докторанта історичного факультету Софійського університету Святого Климента Охридського (Софія, Болгарія) **О. Жабова** було проаналізовано стародруки у бібліотеках афонських монастирів Зограф і Хиландар. Головний бібліотекар Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого, кандидат історичних наук, доцент **В. Соколов** розкрив евристичну цінність аукціонних каталогів для розвитку книгодрукування та книготоргівлі, зокрема на теренах України у XVIII ст. Провідна бібліографка Вінницької обласної наукової бібліотеки ім. В. Отамановського **Н. Стойко** здійснила історико-книгознавчий аналіз Євангелія друку Львівського братства 1722 р. У дослідженні головної бібліотекарки науково-дослідного відділу стародруків, цінних та рідкісних видань Національної історичної бібліотеки України **С. Плюти** йшлося про особливості раритетних примірників ювілейних видань 1884 р. Київського університету св. Володимира, які зберігаються у фонді Національної історичної бібліотеки України. Професорка Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського, докторка історичних наук **Т. Каросва** проаналізувала українське лубочне книговидання XIX ст. у контексті формування української масової літератури у порівнянні з європейським. Викладач університету «Київська школа економіки», кандидат історичних наук **О. Охріменко** здійснив огляд випуску 18(1) 2024 р. польського наукового часопису «Z Badań nad Książką i Księgozbiorami Historycznymi», що складається з семи статей українських науковців і стосується книжкової спадщини України XV–XVIII ст.

З нагоди проведення секції було підготовлено виставку «Давнє українське книговидання: 450 років сталої традиції «духовні зерна по світу розсівати», що репрезентувала видання Івана Федоровича, його попередників на ниві кириличного друку Ш. Фіоля, Макарія, Ф. Скорини, Б. Вуковича, його соратників і сучасників, українські першодруки Букварів і давніх підручників, продукцію друкарень, що працювали на українських теренах упродовж XVI–XVIII ст., також примірники видань, результати досліджень яких було представлено у доповідях.

Всі матеріали, подані для обговорення на секції, опубліковано у другому томі збірника матеріалів конференції «Бібліотека. Наука. Комунікація. Інтеграція у міжнародний бібліотечний простір», розміщеному на сайті НБУВ за адресою <https://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0004934>

Наталія Бондар,
завідувачка відділу стародруків та рідкісних видань,
Інститут книгознавства,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
кандидатка історичних наук, старша наукова співробітниця

Юлія Рудакова,
старша наукова співробітниця,
відділ стародруків та рідкісних видань,
Інститут книгознавства,
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,
кандидатка історичних наук